

Sila isaan osoo wanti isaan uumu hin jirre
uumaman moo isaanumatu uumtota?

ወይስ ሆኖ አንዳት (ፈጣሪ) ተፈጥሮ? ወይስ አንድ ፈጣሪ ሆኖ ነው?

Or were they created by nothing, or were they the creators [of
themselves]?

Gooftaan Kee Eenyuu?-Kutaa 1ffaa

Description

Kutaalee darban keessatti waaâ€TMee iimaanaa fi Islaama ilaalle turre. Harâ€TMas itti fufuun harkaana (hundeewwan) iimaanaa jahan tokkoon tokkoon ni ilaalla. Hundeewwan iimaanaa jahan kanniini: **Rabbitti, Malaykoota Isaatti, kitaabban Isaatti, Ergamtoota Isaatti, Guyyaa Dhumaatti fi keyriis taâ€TMe sharriis taâ€TMe qadara (wanta murteefametti) amanuudha.**

Jireenya keessatti namni kamiyyuu â€œEenyutu dachii, samii fi wantoota isaan jidduu jiran kana hunda uumee?â€• jechuun of gaafata. Dachii fi samiin ofiin of uumuu ykn tasa argamuu dandaâ€TMu? Ilmi namaa isaan uumu dandaâ€TMaa? Guyyaa guyyaan namni dhalatu hoo ofiin of uumuu dandaâ€TMaa? Gonkuma humna ofiin of uumuu hin qabu, namoonni biroos humna isa uumu hin qaban. Kanaafu, Khaaliqni (Uman) wanta hundaa irratti Dandaâ€TMaa taâ€TMee akka jiru ni amanna. Garuu Rabbitti amanuu jechuun maal jechuudhaa?

Rabbii qulqullaaâ€TMaa oltaâ€TMetti amanuu jechuun Jiraachu Rabbii, Gooftummaa Isaa, Tokkichummaa fi haqaan gabbaramuu Isaa fi asmaaâ€TMa wa sifaata Isaa jala muranii dhugoomsu, guutumaan guututti mirkaneessu fi itti amanuudha. Kanaafu Rabbitti amanuun wantoota afur of keessatti qabataa jechuudha. Isaanis: (1) Rabbiin Qulqullaaâ€TMan oltaâ€TMee jiraachutti shakkii tokko malee amanuu (2) Gooftummaa Isaatti dhugaan amanuu. Kana jechuun Uuman, Mootiin, Qindeessan, nyaachisaa fi obaasan wanta hundaa Rabbii olâ€TMaanu qofa akka taâ€TMee amanu. (3) Tokkichummaa fi haqaan gabbaramuu kan qabu Rabbiin qofa akka taâ€TMee amanu. (4) Asmaaâ€TMa wa sifaat (Maqaalee fi amaloota) gaggaarii Rabbiitti amanuu-kana jechuun Rabbiin qulqullaaâ€TMan oltaâ€TMee amaloota gugguutuu fi maqaalee gaggaarin Kan ibsamu akka taâ€TMee amanu. Amaloota hanquu fi hirâ€TMuu irraa qulqullu akka taâ€TMee amanu.[1]

Mee amma wantoota irranatti tarreessine tokkoon tokkoon haa ilaallu.

1. Jiraachuu Rabbitti amanuu

Jiraachu Rabbii oltaâ€TMaa karaalee armaan gadiitin mirkaneessun ni dandaâ€TMama: Uumamaan (al-fixrah), aqliin, shariâ€TMaanii fi miira.

1.Uumamaan (al-fixrah)- Jiraachu Rabbii oltaâ€™™aa uumaman kan mirkaneessu, wantoonni uumaman hundii yaada yookiin barnoota dursaa tokko malee Uumaa isaanitti amanuu irratti uumaman. Eenyullee uumama kanarraa hin garagalu, nama qalbii isaa irratti wanta kanarraa garagalchu yoo itti darbame malee. Ergamaan Rabbii (SAW) akkana jedha:

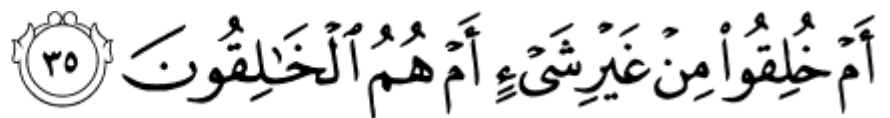
â€œDaaâ€™™imni kamiyyuu hin jiru fixraah (uumama) irratti kan dhalatu yoo taâ€™™ee malee. Ergasii abbaa fi haati isaa gara Yahuudaa yookiin Kiristaana yookiin Majuusaatti jijjiru.â€• [Sahih al-Bukhari 1359](#)

2.Ragaan aqlii (sammuu) Rabbiin jiraachu agarsiisu immoo uumamtoonni durii fi kan boodaa Kaaliqa isaan argamsiise qabaachu qabu. Sababni isaas, mataa ofitiin of argamsiisu (uumu) hin dandaâ€™™an. Akkasumas, sababa tokko malee ofumaan tasa argamu hin dandaâ€™™an.

Mataa ofiitiin of argamsiisu (uumu) hin dandaâ€™™an. Sababni isaas, wanti tokko ofiin of uumu hin dandaâ€™™u. **Argamuu isaatin dura kan hin argamne (hin jirre) waan tureef. Wanti duraan hin jirre uumaa taâ€™™uu dandaâ€™™aa?** (Fakkeenyaaf, aduun guyya guyyaan ifa kennitu tuni ofiin of uumun guyyaa guyyaan ifa kennu dandeessi? Ampuulin elektriiki manatti itti fayyadamnu ofiin of uumee ibsaa nuuf kennu dandaâ€™™aa? Akkuma ampuulin ofiin of uumu hin dandeenye aduunis ofiin uumu hin dandeessu. Kanaafu, Uuman ishii uume jiraachu qaba. Ammas, akkuma ampuulin ofiin of ibsuu fi dhaamsu hin dandeenye, aduunis ofiin gara bahaatin baate gara dhiyaatin seenu hin dandeessu. Kanaafu, Kaaliqni wanta hundaa tooâ€™™atu aduu gara bahaatin baase gara dhiyaatin seensisu jiraachu qaba.)

Akkasumas, uumamtoonni kunniin tasa argamuu hin dandaâ€™™an. Sababni isaas, wanti argamu hundi kan isa argamsiise jiraachu qaba. Dabalataan, qindaaâ€™™inni nama ajaaâ€™™ibsiisu kunniini fi wal-simannaan madaala ofii eeggate, walitti dhufeenyi sababa fi buâ€™™aa jidduu jiru, akkasumas, walitti dhufeenyi uumamtoota jidduu jiru, tasa akka hin argamne taasisa. Wanti tasa argame hundema isaatiyyuu sirnaa fi tartiiba isaa kan hin eegganne taâ€™™ee osoo jiruu, akkamitti haala turtii fi guddinnaa isaa keessatti qindaaâ€™™inna fi tartiiba isaa kan eeggate taâ€™™uu dandaâ€™™aa? Uumamtoonni kunniin hundii ofiin of uumu fi sababa tokko malee tasa argamu waan hin dandeenyef Argamsiisan isaan argamsiise jiraachu qaba. Innis Allah (Rabbii) Gooftaa addunyaa hundaati.

Rabbiin subhaanahu wa taâ€™™aala ragaa sammuu kana suuratu ax-Xuur keessatti akkana jechuun dubbata:

â€œSila isaan osoo wanti isaan uumu hin jirre uumaman moo isaanumatu uumtotaa?â€• Suuratu ax-xuur 52:35

Kana jechuun isaan Uumaa malee hin uumamne (Uuman (Kaaliqni) isaan uumu jiraachu qaba.) Akkasumas, isaan ofiin of hin uumne. Kanaafu, Uuman isaanii Rabbii oltaâ€™™aa akka taâ€™™e dhugaadhaan ni beekkama. Kanaafi, Jubeyr ibn Muxâ€™™im (Rabbiin isarraa haa jaallatu) yommuu Ergamaan Rabbii (SAW) suuratu ax-xuur qaraâ€™™uun aayaata tanniin irra gahan dhagahe,â€œSila isaan osoo wanti isaan uumu hin jirre uumaman moo isaanumatu uumtotaa? Yookiin samii fi dachii uumanii? Lakki, isaan yaqiina hin qaban. Kuusaa Gooftaa keetitu isaan bira jira moo isaantu

injjifattootaa?• Suuratu ax-xuur 52:35-37 (Yaqiina- jechuun shakkii tokko malee dhugaan amanuudha)

Yeroo san Jubeeyr mushriika (nama Rabbiin waliin waan biraa waaqefatu) ture. Aayata armaan olii erga dhageefate booda akkana jedhe, “Qalbiin tiyya balali”TMuutti dhiyaatte. Kuni yeroo jalqabaatif iimaanni qalbii kiyya keessa kan qubateedha. • [Sahiih Al-Bukhaari 4854](#)

Fakkeenya kana ifa godhuu mee haa dhiyeessinu: osoo namni tokko waa”TMee gamoo dheeraa garmalee bareedu, ashaakiltiin (kuduraa fi fuduraan) marfamee kan burqaan bishaanii keessa yaa”TMu, afaa babbareedaa fi boraatin guuttame, faaya adda addaatin faayame sitti hime. Ergasii akkana siin jedha: “Gamoon kuni fi wanti isa keessa jiru hundi ofiin of argamsiise. Yookiin osoo wanti isa argamsiisu hin jiraatin tasa argame.”• Oduu isaa kana yommuu dhageettu yoosu isa kijibsiifta, hin fudhattu, dubbiin isaa kuni dubbii gowwaa akka ta”TMetti lakkoofa.

Kanaafu, kana booda uumamni bal”TMaan dachii fi samii, urjiilee fi wantoota baay”TMee of keessaa kan qabu, qindaa”TMinni fi sirnii isaa kan nama ajaa”TMibsiisu kuni ofiin of argamsiisu (uumu) ni danda”TMa yookiin wanti isa uumu osoo hin jiraatin tasa ni argama jechuun ni hayyamamaa?!

3.Ragaa shari”TMaa Rabbiin olta”TMaan jiraachu agarsiisu- Kitaabba samii bu”TMan hundi kana ni dubbatu. Fooyya”TMinsa namootatiif murtiwwanii fi seeronni kitaabban bu”TMan kunniin of keessatti qabatan, Rabbii Ogeessa wanta uumamtoota Isaatiif tolu kan beeku irraa akka bu”TMan kan agarsiisudha. Dabalataan, kitaabban buufamanii waa”TMee uumamtoota ilaalchise dubbatani fi kan argamuun isaanii ijaan mul”TMatu, Rabbii wanta beeksise agamsiisu irratti Danda”TMa ta”TMe irraa akka bu”TMan ragaa agarsiisudha. (Fakkeenyaaf, Qur”TMaanni waa”TMee uumama namaa, samii, dachii fi kkf ni dubbata. Akkamitti bubbleen dumeessa dhiibdu, ergasii dumeessa tuutta”TMe fi gurraachate irraa Rabbiin bishaan buusu ni hima. Kanaa fi kan biroo Qur”TMaanni ni dubbata. Waa”TMee uumamtoota ilaalchise wanti inni dubbatu hundi wanta namni hunduu ijaan arguudha. Kanaafu, Qur”TMaanni Rabbii beekaa wanta hundaa uumu irraa kan bu”TMeedha.)

4.Ragaa hissiyy (miiraa) Rabbiin qulqullaa”TMan olta”TMe jiraachu agarsiisu immoo karaa lamaan ilaalun ni danda”TMama.

Karaa 1ffaa” “ Yommuu warroonni du”TMaayi godhan (Rabbiin kadhatan) du”TMaayin (kadhaan) isaanii deebii argattu, namni garmalee rakkate yommuu Rabbitti iyyatu, Rabbiin rakkoo keessaa isa baasu ni argina, ni dhageenya. Kuni hundi jiraachu Rabbii shakkii tokko malee kan agarsiisudha. Rabbiin subhaanahu wa ta”TMaala ni jedha:

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ، فَجَعَلْنَاهُ وَاهِلَةً

مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾

”Nuuhinis yeroo inni san dura [Nutti] lallabee ergasii isaaf awwaannee, isaa fi maatii isaa cinqaa guddaa keessaa baraarre [yaadadhu]”• suuratu Anbiyaa 21:76

Nabii Nuuh Rabbiin ni kadhate. Rabbis kadhaa isaa dhagahun deebii kenneef. Isaa fi maatii isaa dhiphinna guddaa irraa ni baraare.

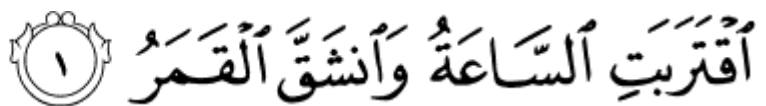
Sahiih al-Bukhaari keessatti Anas ibn Maalik (radiyallahu anhu) akkana jechuun gabaase; â€œYeroo Ergamaa Rabbii (SAW) namoota hoongen ni tuqxe. Guyyaa Jimaataa Ergamaan Rabbii (SAW) osoo khuxbaa godhaa jiranu namni baadiyarraa dhufe tokko masjiida seene. Namni kunis akkana jedhe, â€œYaa Ergamaa Rabbii! qabeenyi badee, ijoollen beelofte, Rabbiin nuuf kadhu.â€• Ergamaan Rabbiis harka olkaasun Rabbiin kadhatan. Yeroo sanitti dumeessi wanta jedhamu samii irra hin jiru. [Akkuma Ergamaan Rabbii(SAW) duâ€™aayi godhaniin] yoosu dumeessi gaara fakkaatu mulâ€™ate. Osoo Ergamaan Rabbii (SAW) minbarii (barcumaa khuxbaa irratti godhan) irraa hin buâ€™in rooba areeda isaa irra gadi yaaâ€™u arge. Roobni guyyaa san, guyyaa lammataa, sadaffa, afraffaa fi hanga guyyaa Jimaata itti aanuu ni roobe. [Guyyaa Jimaata lammataa kana] Namni baadiyaa kuni yookiin namni biraa dhaabbatee akkana jedhe, â€œYaa Ergamaa Rabbii! Manneen jigan, qabeenyi bishaanin harama, Rabbiin nuuf kadhu. Ergamaan Rabbiis harka olkaasun akkana jedhan, â€œYaa Rabbii! nurratti mitii naannawa keenyarra godhi.â€• Harka isaatin gara itti akeeku sanitti dumeessi ni bittinaaâ€™e,â€• [Sahih al-Bukhari 1033](#)

Hanga ammattu namoonni dhugaa fi uulaagaalee duâ€™aayi guutun Rabbiin kadhatan duâ€™aayin (kadhaan) isaanii fudhatama argachuun wanta ragaa bahamuudha.

Karaan 2ffaan Mallattoolee Nabiyyoota â€œMuâ€™ijizaa (raajii)â€• jedhaman namoonni argan yookiin dhagahan ragaa jala muraa Kan nabiyyoota erge, kana jechuun Rabbiin jiraachu kan agarsiisaniidha. Sababni kanaa, muâ€™ijizaan wanta namni hojjachuu hin dandeenye fi ergamtoota Isaa gargaaruf Rabbiin qofti kan hojjatuudha. Akka fakkeeniyatti, muâ€™ijizaa (raajii) Nabi Muusaf kenname kaasun ni dandaâ€™ama. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaan Nabii Muusaa ulee isaatin akka galaana rukutu ajaje. Erga rukute booda galaanni karaa goggaa kudha lamatti addaan qoqqoodame. Bishaan isaan jiddu jiru akka gaaraa taâ€™e. Rabbiin ni jedha:

â€œGara Muusaatti, â€œUlee keetiin galaana rukuti.â€• [jechuun] wahyii (beeksisa) goone. [Yerooma inni dhayu] ni qoqqoodame; kutaan qoodame hundi isaa akka gaara guddaa taâ€™e.â€• Suuratu Ash-Shuâ€™araa 26:63

Fakkeeniyi lammataa, Qureeshonni Makkaa Ergamaa Rabbii (SAW) irraa mallattoo barbaadan. Ergamaan Rabbis gara jiâ€™aatti akeekan. Jiynis bakka lamatti baqaqe. Namoonnis kana ni argan. Kana ilaalchise Rabbiin ni jedha:

â€œQiyaaman kaloofte (dhiyaatte); Jiinnis lamatti dhoohe.â€• Suuratu Al-Qamar 54:1

Mallattooleen ijaan mulâ€™atan kunniin kan Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaan Ergamtoota Isaa ittiin gargaaruf akka argaman taasisu, ragaa ifa bahaa fi jala muraa jiraachu Isaa agarsiisudha.

Guduunfaa

âœ’ Rabbitti amanuu jechuun shakkii tokko malee Jiraachu Isaatti, Gooftummaa Isaatti, Tokkichummaa fi haqaan kan gabbaramu Isa taâ€™™uu Isaatti fi maqaalee gaggaarii fi amaloota gugguutun kan ibsamu (wassafamu) akka taâ€™™e amanuudha.

âœ’ Ragaaleen Rabbiin jiraachu agarsiisan lakkoofsa hin qaban. Garuu ragaalee kanniin bakka afur gurguddaa jalatti ramaduun ni dandaâ€™™ama.

âœ’ Daaâ€™™imni kamiyyuu yommuu dhalatu Rabbii tokkichatti amanu irratti dhalata. Ergasii sababa maatiitiin ykn naannotiin Rabbii gaditti wanta biraa gabbaruun (waaqefachuun) karaa sirrii irraa jallata.

âœ’ Gamoon (fooqin) dheeraa fi bareedan, afaa fi ashaakiltiin guuttame ofiin of ijaaru dandaâ€™™aa?

Yookiin tasa argamuu dandaâ€™™a? Haaluma kanaan, dachii fi samiin, urjileen samii bareechisan ofiin of uumu dandaâ€™™u? Yookiin tasa argamuu dandaâ€™™u???!

âœ’ Wanti tokko ofiin of uumu hin dandaâ€™™u. Sababni isaas, **argamuu isaatin dura kan hin argamne (kan hin jirre) waan tureef. Wanti duraan hin jirre uumaa taâ€™™uu dandaâ€™™aa?**

âœ• Namni tokko Rabbiin kadhatee yommuu wanta kadhate san Rabbiin kennuuf ykn rakkoo keessaa isa baasu, kuni ragaa Rabbiin oltaâ€™™e jiraachu agarsiisan keessaa tokko.

âœ• Muâ€™™ijizaan (raajiin) ergamtootaf kenname ragaalee Rabbiin subhaanahu wa taâ€™™aala jiraachu agarsiisan keessaa tokko. Sababni isaas, muâ€™™ijizaa kanniin Rabbiin malee eenyullee hojjachu hin dandaâ€™™u.

Kitaabban wabii:

[Al-Imaanu haqiiqatuh, khawaarimuh, nawaaqiduh inda ahli sunnati wal jamaâ€™™a](#)-fuula 239 Abdullah bin Abdulhamid Al-Asarii

Arabic: [Sharikh Usuuli salaasa](#) Fuula 80-84 Ibn Useymiin

English: [Explanation of the Three Fundamental Principles of Islaam](#) Page 66_68

Date Created

June 17, 2018

Author

admin